

Гриднев М.А., Павлова А.І.

**ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ:
ДОСВІД РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

В статті проведено аналіз стану малого бізнесу в Україні, охарактеризовано основні чинники, які негативно впливають на його розвиток, визначено пріоритетні завдання розвитку малого бізнесу в Україні. Було визначено, що на тенденції розвитку малого підприємництва в Україні безпосередньо впливає негативна динаміка основних макроекономічних показників. Зокрема, спад ВВП призвів до зменшення внутрішніх фінансових ресурсів держави, обігових коштів у суб'єктів підприємницької діяльності, зниження купівельної спроможності населення тощо.

Ключові слова: *бізнес, мале підприємництво, регіон, національна економіка.*

Гриднев М.А., Павлова А.І.

**ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА:
ОПЫТ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ**

В статье проведен анализ малого бизнеса в Украине, определены факторы, которые негативно влияют на его развитие. Было определено, что тенденции развития малого предпринимательства в Украине непосредственно влияет негативная динамика основных макроэкономических показателей. В частности, спад ВВП привел к уменьшению внутренних финансовых ресурсов государства, оборотных средств у субъектов предпринимательской деятельности, снижение покупательной способности населения и тому подобное.

Ключевые слова: *бизнес, малое предпринимательство, регион, национальная экономика.*

Grydnev M.A., Pavlova A.I.

**FEATURES AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF SMALL
BUSSINESS: EXPERIENCE OF UKRAINIAN REGIONS**

The article analyzes the state of small business in Ukraine, identified factors which affect its development. It has been determined that trends in small business development in Ukraine directly affects the negative dynamics of key macroeconomic indicators. In particular, the decline in GDP led to a decrease in domestic financial resources of the state, working capital to businesses, reducing purchasing power and so on.

Key words: *business, small business, region, national economy.*

Постановка проблеми. Забезпечення сталого економічного розвитку є одним з головних завдань України в умовах ринкового трансформування економіки. Сучасний досвід показує, що мале підприємництво є одним із шляхів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, активізації інноваційних процесів, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорію розвитку малих та середніх підприємств досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких праці Р. Кантильйона, А. Маршала, С. Сімсонді, Й. Шумпетера, Ф. Хайек та З. Варналій, Г. Васіна, Л. Воротіна, Л. Верховодова, М. Долішнього, А. Даниленка, О. Кузьміна, М. Козоріз, В. Мікловди, А. Мельника, С. Мочерного, В. Павлова, С. Реверчука. Питання взаємодії малого і великого бізнесу досліджували В. Кредісов, Д. Ляпін, В. Шпак, Т. Говорушко, О. Тимченко, Дж. Даннінг, Р. Коуз, Д. Стенворт, Н. В. Прямухіна.

Мета статті проаналізувати стан малого бізнесу в Україні, визначити проблеми його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Щоб продемонструвати схильність регіонального ринкового простору до ефективних трансформації розглянемо окремі показники діяльності малих підприємств. Це вважаємо важливим, тому що ефективна діяльність підприємств малого бізнесу є однією з основних

передумов розвитку економіки України, добробуту населення та руху до європейського майбутнього. Відомим фактом є те, що підприємства, особливо, малий бізнес є основою ринкових відносин у регіоні, індикатором розвитку його економічного та фінансового простору. Результатом діяльності підприємств, зокрема малого бізнесу, є наповнення бюджету регіону та рівень життя населення. Важлива роль підприємництва і у забезпеченні руху фінансових потоків регіонального фінансового простору. Фінансовий простір регіону, потоки інвестицій та перспективи розвитку усіх галузей економіки безпосередньо пов'язані і залежать від інтенсивності виробництва. Як інституційний сектор економіки малий бізнес є домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу. Саме малі підприємства, впливаючи на структуру економіки, розширюють свободу ринкового вибору, у механізмі їх господарювання переважають раціональні форми управління, що прискорюють реалізацію нових бізнес-ідей.

В Україні у 2010-2013 роках кількість підприємств малого бізнесу зменшувалась: 2010 р. – 357,2 тис., 2011 р. – 354,3 тис., 2012 р. – 344 тис., 2013 р. – 336,5 тис. Частка реалізованої продукції до загального обсягу в зазначений період складає: 16,9%, 15,2%, 16%, 15,3% відповідно. Частка ВВП, що виробляється підприємствами малого бізнесу в Україні складає до 19%, тоді як в Чехії – 34%, Польщі – 49%, Росії – 12%, США та ФРН – 52%, ЄС – 65%. Кількість малих підприємств на тисячу осіб населення в Україні складає 4, в Чехії – 12,4, Польщі – 51,3, Росії – 7, США – 74, ФРН – 37, ЄС – 45 [2]. Найбільше малих підприємств з країн ЄС мають Італія, Англія, Німеччина, Франція, Іспанія.

Знижена увага до розвитку сектору малого підприємництва в Україні є, в деякій мірі, історичним наслідком радянської системи господарювання, що будувалася на основі державної монополії підприємств-гігантів промисловості та сільського господарства. Підприємства малого бізнесу не вписувалися у існуючий механізм виключно державної власності складових економіки, були недоречними і непотрібними. Варто зазначити, що до 70-х років підприємствам

малого бізнесу недостатньо уваги приділялося і у розвинених країнах. Так, у США вважалося, що більшість нових робочих місць створюється на великих підприємствах. Все змінила статистична звітність, яка наприкінці 70-х років виявила показник нових робочих місць в країні, створених малими підприємствами з двадцятьма й менше працівниками – 66%. Сьогодні відомо, що підприємства малого бізнесу значно активніші аніж середні і великі у пошуку нових можливостей. Це підтверджується статистичними даними інших розвинених країн: в Італії в малому бізнесі працює 80% загальної кількості зайнятих (більшість малих підприємств, зареєстровані як промислові, а основні доходи отримують від торговельно-посередницької діяльності), у Данії 92% виробничих підприємств є малими (здійснюють, переважно, постачання деталей і компонентів для промисловості Німеччини і Швеції, активні учасники експорту в треті країни) [3].

Пріоритетна роль малого підприємництва для розвитку регіонів України підкріплюється такими даними. Найбільша кількість зазначених підприємств функціонує у найбільш розвинених і перспективних регіонах. Можна прослідкувати схожу динаміку показника валового регіонального продукту (ВРП) та кількості наявних у регіоні підприємств малого бізнесу: найбільші значення показника ВРП у 2011 р. на душу населення виявлено у м. Києві (70,4 тис. грн.), Дніпропетровській (34,7 тис. грн.), Полтавській (29,6 тис. грн.) та Донецькій (28,9 тис. грн.) області. Кількість малих підприємств на 10 тис. населення у цих регіонах складає: 243, 89, 76, 77 одиниць. Найменші значення ВРП – у Волинській (13,9 тис. грн.), Рівненській (13,8 тис. грн.), Хмельницькій (13,6 тис. грн.) та Закарпатській (12,2 тис. грн.). Відповідна їм кількість малих підприємств складає: 49, 41, 38, 33 [1]. Безумовно, такі значення показників визначаються впливом ряду інших чинників, не пов'язаних напряму з кількістю малих підприємств, наприклад щільністю населення у великих містах та закономірністю руху фінансових потоків у напрямку міст та обласних центрів (закономірність Рейлі). З іншого боку, розвиток малого підприємництва пов'язаний із сприятливими ринковими можливостями у регіоні та наявними

ресурсами, необхідними для ведення справи. Зрештою підприємству не обов'язково бути розташованим в обласному центрі, щоб здійснювати посередницьку діяльність чи вести торгівлю.

Головною перешкодою розвитку малого бізнесу в Україні є низький рівень капіталізації, пов'язаний із труднощами в доступі до комерційних кредитів. Основними джерелами фінансування для суб'єктів малого підприємництва є власні заощадження громадян, позики у родичів і друзів, доходи від продажу товарів і послуг. Майже 90% малих підприємств не можуть отримати кредити через їх високу вартість і відсутності заставних можливостей. Але навіть у випадку доступу до кредитних ресурсів, вони мають сплачувати банку більш високі відсотки за кредитами, ніж великі підприємства через банківську політику хеджування і зниження кредитних ризиків. Україна посідає одне з останніх місць за обсягом банківських запозичень підприємствами малого і середнього бізнесу (табл. 1) [4].

Нині корпоративне кредитування малого та середнього бізнесу в багатьох банках України заморожене. Позички малому й середньому бізнесу не надають Укрсоцбанк, Райффайзен Банк Аваль, Правекс-Банк, Прокредитбанк та інші фінустанови. Відсоткові ставки за кредитами для великих підприємств у 2011-2013 рр. становлять 20-25% річних у гривні, для малих та середніх підприємств –30%-50% [5].

На такий стан малого бізнесу в Україні впливають особливості, які суттєво відрізняють його від підприємництва більшості зарубіжних країн а саме: низький рівень технічної озброєності та рівень управління, недостатність досвіду ефективної діяльності та прагнення до максимальної самостійності (зарубіжні малі підприємства, на відміну від українських, активно використовують франчайзинг); поєднання в межах одного малого підприємства кількох видів діяльності, недостатня інфраструктура та практично повна відсутність державної фінансово-кредитної малого підприємництва, невпевненість західних партнерів.

Частка банківських запозичень малого і середнього бізнесу в загальних обсягах корпоративних банківських запозичень в 2011-2014 рр.,

%

Країна	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Канада	15,6	17,9	17,5	17,5
Данія	9,1	9,0	11,2	11,7
Фінляндія	21,9	19,6	15,3	21,1
Франція	20,4	20,2	20,6	20,9
Угорщина	60,6	60,0	54,5	54,5
Італія	17,9	18,3	19,0	18,3
Португалія	77,1	77,4	77,3	76,8
Словенія	48,2	47,0	51,8	54,3
Великобританія	18,0	20,8	21,0	20,6
США	27,7	27,6	29,0	26,5
Росія	19,9	21,3	23,7	22,5
Україна	20,6	20,4	18,2	17,1

Одночасно українські підприємства потерпають від складної системи регулятивних норм і надмірних податків. Незважаючи на зменшення гостроти проблеми отримання вчасно повної інформації щодо відкриття підприємства малого бізнесу в останні роки (в цій галузі функціонує багато консалтингових фірм та агентств, консультації надаються державними органами реєстрації бізнесу, інформація з офіційних сайтів Інтернету і т. ін.) процедура залишається складною. Основним недоліком процесу реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності в Україні є значні витрати часу, коштів і зусиль, тому ця операція наразі залишається трудомісткою, містить багато перешкод, особливо у порівнянні з тим, як це відбувається в економічно розвинених країнах [7].

Національна специфіка розвитку малого підприємництва у будь-якій країні визначається двома обставинами. Перше: історичним етапом досягнення країною відповідного техніко-технологічного та організаційного стану еволюційного процесу. Друге: ефективність малого підприємництва визначається розвитком великого бізнесу, частка якого значна і який постійно провокує перехід малого бізнесу на вищі технологічні рівні.

Аналіз розвитку малого підприємництва у світі, і у європейських країнах зокрема, дозволяє виділити три стратегічні підходи до його розвитку на загальнодержавному рівні:

найрозвиненіші країни світу пріоритетним напрямком розвитку малого підприємництва вважають інтеграцію малого і великого бізнесу (за рахунок використання франчайзингу, лізингу, спільного виконання наукових розробок);

індустріальні та постіндустріальні країни (Бельгія, Нідерланди, Швеція, Фінляндія, Норвегія, Ірландія, Південна Корея) стимулюють максимальне використання переваг малого підприємництва та утримання нормативних параметрів розвитку малого бізнесу в структурі регіональної економіки та фінансового простору;

країни, економіка яких є перехідною, або перебуває на початковому етапі формування ринкових відносин, використовують стратегії форсованого розвитку підприємств малого бізнесу [7].

Оскільки Україна без сумніву належить до країн з третім видом стратегічного підходу до розвитку малого бізнесу, для неї, на наш погляд, пріоритетними завданнями є:

прийняття ліберального закону про малий бізнес, основна мета якого – «відпустити» малий бізнес і дозволити йому експериментувати. Основні складові: сприяння розвитку малого бізнесу в депресивних регіонах, пріоритетність малого бізнесу в регіональній політиці та фінансово-економічному просторі, стимулювання розвитку сімейного бізнесу, полегшення доступу малого підприємництва до джерел фінансування. Важливо виділити окрему категорію малих підприємств – мікропідприємства (із середньообліковою чисельністю працюючих за звітний рік до 10 осіб);

– переорієнтація державної політики та задіяння відповідних економічних важелів регіонального фінансово-економічного простору для переходу на другий стратегічний підхід до розвитку малого бізнесу;

- спрощення механізму реєстрації нових підприємств, принаймні для громадян України, полегшення умов регулювання їх діяльності та подальшого розвитку;
- податкова підтримка підприємств малого бізнесу (як щойно створених, так і функціонуючих);
- створення на регіональному рівні установ інфраструктури сприяння розвитку та формування привабливих схем залучення в малий бізнес фінансових ресурсів;
- залучення підприємств малого бізнесу до виконання державних замовлень;
- підтримка експортної діяльності та наукових досліджень малих підприємств [7].

Загалом зазначимо наступне. Позитивна тенденція динаміки показників реального сектору, на жаль, не має під собою ринкової бази для зростання економіки регіонів, оскільки вони не є наслідком інтенсивності розвитку підприємств, функціонування економіки регіону. Показник ВРП, який демонструє значну кількість регіонів з низьким рівнем розвитку, вважаємо не може бути індикатором регіонального ринкового простору з указаних вище причин. Структура реального сектору економіки свідчить про монофункціональну спрямованість галузей, активність двох-трьох у кожному регіоні, що стимулює депресивність інших галузей та окремих регіонів. Коливається кількість суб'єктів господарювання у регіонах: від 304 на 10 тис. осіб населення у м. Києві до 45 – у Рівненській області. Кількість фінансово-кредитних установ на 2011-2013 р. не зросла, а навіть зменшилась. Станом на 31.12.2013 р. в Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 1979 небанківських фінансових установ (442 - страхові компанії, 613 - кредитні спілки, 96 - недержавні пенсійні фонди, 251 - фінансові компанії, 456 - ломбарди та ін.). У порівнянні з 2009-2010 рр. кількість небанківських фінансових установ поступово зменшується (з -1% до -1,5% на рік) [6]. Основа зростання цих показників штучна, зумовлена, зокрема, впливом політичних

чинників, відповідних прийнятих законодавчих та нормативних актів, планового зростання мінімальної заробітної плати, збільшення реальних темпів інфляції та ін. Тому нині реальний сектор економіки регіону не може створювати основу для ефективного розвитку фінансового простору регіону та руху фінансових потоків. Активність фінансового простору та інтенсивність руху фінансових потоків концентрується там, де зосереджений бізнес – в центральному регіоні та великих містах. Наслідок такого стану – диспропорція між попитом і пропозицією робочої сили, в тому числі висококваліфікованої та активізація міжрегіональної міграції.

Ефективний розвиток фінансових потоків у регіонах залежить від результатів господарювання суб'єктів реального сектору економіки регіону. Нині галузі реальної економіки характеризуються диспропорційністю, нерівномірністю розвитку, занепадом окремих секторів економіки. Основою для активізації фінансового простору регіонів є реформування реального сектору економіки шляхом визначення пріоритетів розвитку галузей вищих технологічних укладів, модернізація і реструктуризація підприємств галузей, потенційно спроможних до інноваційно-інвестиційної активності.

Висновки. Таким чином ми бачимо, що процес розвитку малого і середнього підприємництва дуже складний і багатоаспектний, а вплив багатьох чинників на суб'єкти малого і середнього бізнесу неоднозначний і тому потребує подальшого комплексного науково обґрунтованого аналізу. Це торкається таких аспектів дослідження, як: більш глибоке визначення закономірностей становлення і розвитку малого підприємництва як одного зі структуроутворюючих чинників ринкової економіки України; дослідження позитивних процесів в умовах складових зрушень в інфраструктурі, які зумовлюють прискорений розвиток суб'єктів малого і середнього підприємництва і його соціально-економічні наслідки; удосконалення організаційно-економічного механізму державної підтримки малого і середнього підприємництва в Україні, а також в окремих її регіонах і сферах діяльності.

Список використаних джерел

1. Асоціація інновацій та підприємництва в Польщі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.nbia.org
2. Баталов О.А. Напрями розкриття прихованого потенціалу в контексті завдань диверсифікації економіки регіону (на прикладі Дніпропетровської обл.) / О.А. Баталов, В.І. Жук // Аналітична записка. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1467/>
3. Беккер Й., Вилков Л., Таратухин В. Менеджмент процессов. – М.: Эксмо, 2007. – 384 с
4. Бідюк П.І., Федоров А.В. Побудова системи адаптивного прогнозування фінансово-економічних процесів та її застосування // Наукові праці. Науково-методичний журнал Чорноморського державного університету. Серія: Комп'ютерні технології. Випуск 104, том 117. - С. 119-129
5. Біла С.О. Щодо удосконалення державної стратегії регіонального розвитку України до 2015 р. Відділ регіонального розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/files/strategiya_2015-a0536.pdf
6. Бондаренко О.О., Нижник К.С. Залучення іноземних інвестицій як джерело економічного зростання. / Бондаренко О.О., Нижник К.С. // Вісник КНУТД. – 2014. – №3. – С.88-94
7. Прямухіна Н. В. Проблеми та особливості ринкової трансформації регіональної економіки: монографія / Н. В. Прямухіна. – Київ: «Видавництво Ліра-К», 2015 – 332 с.

Гриднев М.А. - пошукач кафедри менеджменту Черкаського державного технологічного університету;

Павлова А.І. - пошукач кафедри менеджменту Черкаського державного технологічного університету.